

KAITSEMINISTEERIUM

Eesti Kaitsetööstuse Liit
Kaitsevägi
Riigi Kaitseinvesteeringute Keskus
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Siseministeerium
Riigikogu riigikaitsekomisjon
Riigikogu kaitsetööstuse toetusrühm

01.01.2020 nr 10.7-1/19/5207

Kaitsetööstuspoliitika uuendamine

Austatud koostööpartner

Kaitseministeeriumi põhimääruse alusel on kaitsetööstuse arendamine kaitseministeeriumi ülesanne. Põhimäärus § 10 p 10 järgi suunab kaitseministeerium kaitsetööstuse arendamist ja korraldab sõja korral ministeeriumi valdusse antavate ettevõtete ettevalmistamist tegutsemiseks sõjaajal.

Kaitsetööstust arendatakse 2013. aastal kinnitatud Eesti kaitsetööstuspoliitika 2013-2022 alusel. Kaitsetööstuspoliitika eesmärgiks on rahvusvaheliselt konkurentsivõimelise kaitsetööstuse tekkimine ja püsimine Eestis, samuti toodete kõrge ekspordipotentsiaal.

Tugev kodumaine kaitsetööstus toetab Eesti riigi kaitsevõimet. Lisaks sellele peegeldab kaitsetööstuse toetamine ja Eesti ettevõtete toodete ja teenuste kasutamine kaitseministeeriumi panust majandusarengusse, mis sidustab riigikaitset paremini kogu ühiskonnaga, olles osa riigikaitse laiapindsest käsitlest.

Konkurentsivõimelised ettevõtted ja head kaitsetööstussuhted aitavad tõsta meie rahvusvahelist tuntust. Kaitsetööstuskoostöö annab ühe lisavõimaluse, kuidas süvendada liitlastega koostööd ja siduda neid paremini meie julgeolekuga.

Kokkuvõttes on kaitsetööstuse arendamine riigiülene ülesanne, sest aitab kaasa majandusarengule, eksporditehingute ja rahvusvahelise koostöö kaudu annab panuse liitlassuhete kindlustamiseks.

Kaitseministeerium on viimase kümne aastaga kaitsetööstussektori tekitamiseks investeerinud kokku 4,4 mln eurot, toetades ettevõtete ekspordipotentsiaaliga kaitsealaseid teadusarendusprojekte, Eesti Kaitsetööstuse Liidu (EKTL) tegevust ning koos StartUp Estonia ja Garage48-ga ettevõtluskeskkonna arendamist kaitsevaldkonnas ja innovatsioonivõistlusi. Viimasel paaril aastal on kaitsetööstuse toetamise eelarve olnud kuni 700 000 eurot aastas, mida on näiteks neli korda rohkem kui „Ajujahi“ konkursi auhinnafond.

Kaitsetööstussektor ise on küll kogumahu mõttes alles kasvufaasis, aga Kaitseministeeriumi süsteemsel toetusel on tekkinud majandusharu, mille aastakäive on rohkem kui 80 miljonit eurot, millest eksport moodustas 2018. aastal 39% (34,3 mln) ja see kasvab jõudsalt ca 10%-15% aastas. Ettevõtete peamised sihtturud on Põhjala ja Balti riigid, kuid aktiivselt tegutsetakse ka USA ja Lähis-Ida suunal.

Sektoris tegutsevad ettevõtted on enamasti tavalised Eesti ettevõtted, kes on oma tooteid ja teenuseid kohandanud kaitsevaldkonna jaoks. Eesti Kaitsetööstuse Liidus on ligi 100 liiget. Sektoris tegutsevate ettevõtete toodangust üle 30% läheb ekspordiks ja kogukäibest ca 10-15 % moodustab kaitsetööstus.

Eesti kaitsetööstus hõlmab eelkõige kaitseotstarbelise varustuse tootmist, hooldamist, remonti ja kriitilise tähtsusega kaupu. Praeguseks kujunenud tugevamad küljed on küberkaitselahendused, autonoomsed süsteemid, sensorid, side- ja seiretehnoloogiad, elektroonika, isikuvarustus ning sõidukite hooldus ja remont.

Kaitseministeeriumi toe abil on sektorisse tekkinud mitmeid uusi ettevõtteid ja loodud arvestatav kompetents mehitamata süsteemide arendamisel ja tootmisel. Nt Threod Systems, Milrem Robotics, ELI (mehitamata õhu- või maismaasõidukid), Semetron (meditsiinilahendused, välihaigla), Nord Arms, Eesti Arsenal, Terramil (relvad, miinid, lõhkematerjalid), *startup*-tüüpi ettevõtted Penhouse Studio, Krattworks, Asymmetric Systmes (pioneerivahendid). Tuge on saanud ka juba tegutsevad ettevõtted uute side ja IT lahenduste loomiseks nagu Rantelon, Telegrupp, Bytelife. Küberturbes ja küberõppuste loomisel on tugevad Guardtime, Cybernetica, CybExer. Viimases Cyber North kiirendis osales 8 meeskonda, kes löid uued küberettevõtted Eestisse. Nelja puhul näevad Kaitseväge Küberväejuhatuse ja loomisjärgus küberharjutusväli CR14 potentsiaali koostööd teha. Paljude ettevõtete tooteid kasutab või on testinud Eesti kaitseväge.

2017. ja 2018. aasta andmete põhjal läheb Eesti riigi kaitseinvesteeringutest tugevalt üle poole kohalikele ettevõtetele. 2018. aastal olid investeeringud kokku 251 mln eurot, millest 133,1 mln ehk 53% läks Eesti majandusse, sh kolmandiku kaitseotstarbelisest varustusest ostame Eesti ettevõtetelt. Eesti ettevõtete panus on suurim individuaalvarustuse, maismaasõidukite hoolduse ja remondi ning side- ja vaatlusvahendite pakkumisel.

Sellegipoolest tuleb märkida, et Eesti enda kaitseväge vajadus ja Eesti kaitsetööstusturg on väike ja ainult sellele tuginedes ei ole võimalik elujõulist kaitsetööstust arendada. Me peame tegema pingutusi, et aidata kaitsetööstusettevõtetel kliendiportfelli mitmekesistada. Seetõttu on kaitsetööstuspoliitika suunatud Eesti kaitsetööstuse rahvusvahelise konkurentsivõime ja ekspordi arendamisele.

Kaitsetööstus on riigiga tihedalt seotud turg ja sageli käituvad riigid oma tööstuse suhtes proteksionistlikult, eriti suurriigid, kus on ajalooliselt välja kujunenud riigi osalusega tugevad ettevõtted. Eesti on võtnud teise lähenemise ja viimastel aastatel väga tugevalt propageerinud

vaba turgu, konkurentsi ja suunanud oma ettevõtteid ekspordivõimalusi otsima. See on väga keeruline olukorras, kus meie enda kaitsevõimeks vajalikud lahendused on pigem lihtsad ja meil pole piisavalt inimesi ega ressursse arendustegevuseks.

Seetõttu tuleb pakkuda oma ettevõtetele mitmekesiseid toetus- ja rahastusmeetmeid, jätkata rahvusvaheliste partnerite otsimisel, riigiesindajate kõrgetasemelistel kohtumistel ja messidel, aidates luua ja vahendades kontakte, jagades teadus-arenduskoostöö ja toodete kasutuskogemust. See on eriti oluline praeguses globaalses majandussuhete kontekstis, kus mõjuvõimsad regioonid on muutunud oma tööstuse suhtes proteksionistlikumaks ja koduturгу kaitsvaks. Olukorda iseloomustavad USA-Hiina kaubanduskonkurents, EL uued kaitsealगतused teadus- ja arendustegevuse pilootprogrammid *Preparatory Action for Defence Research* (PADR) ja *European Defence Industrial Development Programme* (EDIDP) EL ettevõtete konkrentsivõime tõstmiseks ning mõlemaid programme ühendav Euroopa Kaitsefond, mis käivitub 2021. aastal.

Kaitseministeerium on hetkel rakendamas järgmisi meetmeid kaitsetööstuse arendamiseks:

- Iga-aastase innovatsioonikonkursi korraldamine, mille eesmärk on kõrge ekspordipotentsiaaliga uuenduslike toodete väljaarendamine julgeoleku- ja kaitsektoris. Konkurss on toimunud alates 2013. aastast, igal aastal rahastatakse 3-4 projekti, viimastel aastatel ka rohkem. Oluline on, et ettevõtted investeerivad ise suurema osa, riik toetab kuni 45%-ga.
- Kaitseväge toetus ettevõtetele toodete arendamisel ja testimisel.
- 2018. aastal kaasajastati seadusandlust, muudeti relva-, strateegilise kauba jne seadusi, nii et Eesti ettevõtetele on võimalik ise hakata tootma, remontima, hooldama ja demilitariseerima sõjarelvi ja lahingumoonu.
- Välisrahastuse kaasamine ettevõtete teadus- ja arendusprojektideks EL vahenditest. Euroopa komisjon toel on nüüdsest võimalik rahastada kaitsevaldkonna teadus-arendus- ja innovatsiooniprojekte. EL kaitsefond ja selle pilootprogrammid PADR ja EDIDP on aidanud kaasa nii riikide- kui ettevõtete-vahelise koostöö süvenemisele. Kaitseministeerium toetab Eesti ettevõtteid aktiivselt, et leida võimalusi nendest programmidest raha saamiseks. 2019. aasta EDIDP taotlusvoorus osaleb üks Eesti juhitud projekt, oma ettevõtteid oleme toetanud veel nelja tootearendusprojekti konsortsiumisse saamisel. Eesti ettevõtted on raha taotlemas nelja teadusarendusprojekti jaoks ning osalemas ühes, Ocean 2020 projektis.
- Eksporditurgudel uste avamine ja kontaktide vahendamine. Kaitseminister ja kaitseväge juhataja osalevad igal aastal mõnel kaitsetööstusmessil, kõrgetasemelistele visiitidele kaasatakse kaitsetööstusettevõtteid.
- Rahvusvaheliste konverentside ja näituste korraldamine. 2019. aasta veebruaris toimus konverents „Cyber Defence Industry Conference“. Eesti on tuntud elektroonilisele sõjapidamisele pühendatud rahvusvaheline kaitsetööstusnäituse „Electronic Warfare ja Cyber Live“ korraldamise poolest. 2019 toimus üritus teist korda ja kolmas on plaanis 2020. aastal koos droonide tuvastus- ja tõrjetehnoloogiate demonstratsiooniga.

Kaitseministeerium toetab rahaliselt Eesti Kaitsetööstuse Liitu ja kaitsetööstusettevõtete tootearendust ning mitmete koostööprojektide kaudu, näiteks Garage48 ja Startup Estoniaga uute ettevõtete ja lahenduste teket kaitsektorisse.

KaM kaitsetööstuse rahastus oli 2010.-2019. aastal kokku **4,39 mln eurot**:

- 2001.-2010. a rahastas kaitseministeerium oma teadusprojektide kaudu mitmete tuntud kaitsetööstusettevõtete uute toodete arendust **31,5 mln krooniga (ca 2 mln eur)**.

- Eesti Kaitsetööstuse Liidu tegevus- ja projektitoetused olid 2010-2019 aastal kokku üle **600 000 euro**.
- 2013. – 2019. a toetas kaitseministeerium **1,64 mln** euroga kaitsetööstuse kõrge ekspordipotentsiaaliga uuenduslike toodete 28 arendusprojekti. Kaitseministeeriumi toetus ühele arendusprojektile moodustab 25%-45% selle kogumaksumusest.
- 2017.-2018. a toetus Startup Estoniale küberkaitse-ettevõtete tekitamiseks **100 000** eurot.
- 2018. a toetus SA Garage48-le Defence Hacki korraldamiseks **47 000** eurot uuenduslike riistvara lahenduste loomiseks kaitsevaldkonda.

Spetsiaalselt kaitsetööstuse jaoks mõeldud meetmeid on riigis kolm, lisaks sellele kasutavad kaitsetööstusettevõtted Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse, Archimedese jt organisatsioonide erinevate programmide rahastust. Enamik programme on suunatud ettevõtete, erialaliitude ja klastrite arendus- ja eksporditegevuste toetamiseks.

Kaitsetööstussektori eripärade tõttu on kaitsetööstusettevõtetel sageli probleeme nii tagatiste saamisega kui ka investeeringute kaasamisega. Kaitsetööstusturgu iseloomustab kõrge sisenemisbarjäär, pikemad (vähemalt 4-5 a pikad) müügitsükliid, klientide vähesus ja asjaolu, et kliendid on peamiselt valitsussektoris. Vaba konkurentsi mõjutab ka julgeolekupoliitilistest otsustest ja reeglitest/ekspordipiirangutest sõltuv keeruline turg. Kõik see nõuab lisaks ambitsioonidele ja riskijulgusele kasvufaasis ettevõttelt kõrget kapitaliinvesteeringut tehingute ettevalmistamisel ja vahendeid teadus-arendustegevuse finantseerimiseks.

Riigipoolse toetusmeetmete viimine laiemale pinnale on oluline eriti nüüd, mil Euroopa Kaitsefondi näol on ettevõtetele avanenud täiesti uued võimalused, mis aitavad järgmise seitsme aasta jooksul sektoris tuua juurde kümneid miljoneid eurosid ning edendada Eesti ettevõtete ekspordivõimet. Kaitsefondi tingimuste läbirääkimiste ajal seisis Eesti eelkõige väike- ja keskmiste ettevõtete (VKE) kaasamise eest ja just Eesti eestvedamisel on Kaitsefondist sees eraldi boonus VKE-dele (nn *cross-border SME's*), mille alusel neil on võimalik programmist raha saada ka suurte ettevõtetega konkureerides.

Kaitsefondi abil uute lahenduste loomine eeldab aga siiski ettevõtetelt omaosalust, millega VKE-del on sageli raske panustada.

Seetõttu on kaitsetööstusettevõtetel vaja suuremaid investeeringuid, mida kaitse-eelarvest katta ei saa. Sektori järgmise arenguhüppe tagamiseks on oluline integreerida kaitsetööstust tugevamini muude ettevõtluse tugistruktuuride ja meetmetega.

Kaitseministeerium on ka ise ümber korraldamas riigi kui tellija kompetentsi arendamise toimetamist. Selleks on Kaitseministeeriumi juhtimisel ette võetud ametkondade- ja sektorite ülene pilootprojekt, milles analüüsitakse võimalusi riigiülese tsiviildroonide kasutamise ja sellega kaasnevate ohtude täiendavaks kaardistamiseks, nende ohtude intelligentseks haldamiseks ja seeläbi läbimõelduma lähteülesande esitamiseks kaitsetööstusele, et need saaksid võimaluse arendada välja riigi julgeoleku ja avaliku korra tagamiseks vajalikud teenused-tooted viisil, mis võimaldaks Eesti ettevõtjate konsortsiumidelt Eesti, aga miks mitte ka teiste riikide asutustel osta vajadusel tervikteenust, mis sisaldab ka riskide haldust laiemalt, mitte ainult relvi või tehnoloogiat. Sarnase toimetamist rakendamise võimalust võiks kaaluda ka teistest valdkondades, näiteks vastuvõtva riigi toetuse osutamisel. Norra Kuningriik kasutab suuremahuliste õppuste puhul võõrustava riigi toetuse täisteenusena sisseostu edukalt juba

mõned aastad, eraettevõtte koostab saabuvatele liitlasvägedele logistikaplaani, ehitab vajadusel ajutise sõjaväelinnaku ning tagab kõik teenused, mis on vajalikud selleks, et liitlasüksused vajaliku toetuse saaks.

Kaitsetööstuse tulevikku silmas pidades võiksid 2030 arengusuunad olla näiteks järgmised (loetelu vajab täpsustamist ja täiendamist edasise kaitsetööstuspoliitika uuendamise käigus):

- Eesti kaitsetööstus on arenenud kõrgema lisandväärtusega toodete arendamise suunas ja meil on selgelt väljakujunenud rahvusvahelised konkurentsieelised.
- Balti riigid hangivad ühiselt senisest märksa enam Eesti kaitsetööstuse toodangut.
- Eesti kaitsetööstuse eksport moodustab üldkäibest vähemalt 55%. Kaitsetööstuse eksport on 2030. aastaks 160 mln eurot ja kogukäive 290 mln eurot
- Eestis tegutseb 8-10 ettevõtet, kes tegelevad relvasüsteemide ja kaitseotstarbelise lõhkematerjali arendamise, tootmise või hooldamisega.
- Eestis on atraktiivne ettevõtluskeskkond kaitsetööstusesse välisinvesteeringute toomiseks, eelkõige EL ja USA suurtelt kaitsetööstusettevõtetelt. Vähemalt kahe suure ettevõtte teadusarendustööd tehakse Eestis.
- Eesti kaitsetööstusettevõtted osalevad 2-3 prioriteetse kaitseväe võime arenduses.

Kaitsetööstuspoliitika uuendamisel näeme ette järgmisi samme:

1) **Senise poliitikameetmete asjakohasuse ja mõju hindamine.** Kaitsetööstuspoliitika peamine eesmärk – ekspordivõimelise kaitsetööstuse arendamine - jääb kehtima.

2) **Ettevõtete toetusmeetmete, sh täiendavate rahastusteenuste analüüs.** Kaitsetööstussektori eripäradest tulenevalt on kaitsetööstusettevõtetel sageli probleeme nii laenu tagatiste saamisega kui investeeringute kaasamisega. Kaitseminister tegi detsembris (Kaitseministri kiri 12.12.2019 nr 10.7-1/19/5008) ettepaneku oma Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi (MKM) kolleegile hinnata kaitsetööstuse fondi loomise võimalusi.

3) **Riigi kui targa tellija kompetentsi arendamine.** Riigikaitse arengukava koostamise käigus leiab täpsustamist nii see, mida kaitseväge toetusena erasektorist vajaks ning kuidas riik oma tellijakompetentsi tekitab erinevates julgeolekuga seotud valdkondades (pilootprojektina analüüsitakse droonitõrje teenust).

Valik kaitsevæle prioriteetsetest võimearendusvaldkondadest 10 a perspektiivis (tegemist on kaitsevæe esialgse hinnanguga):

- Droonitõrjetehnoloogiad
- Olukorrateadlikkus, sh masinõpe ja andmetöötlus
- Pettesüsteemid
- Elektroonilise sõjapidamise seadmed
- Teenuste allhankimine erasektorist, kaitsevægi on hinnanud prioriteetseks tehnika hoolduse ja remonditeenuse väljaviimist

4) **Eesti prioriteetide ülevaatus Euroopa Kaitsefondis (EDF) ja rahvusvaheline koostöö.** EDIDP 2019 vooru eeskujul luua protsessikirjeldus, kuidas määratakse Eesti prioriteedid 2021

käivitavas EDF-s osalemiseks. Igal aastal enne vöoru väljakuulutamist tuleks ühildada kaitsevæe vajadusel ja tööstuse võimetel ja huvitel põhinevad ettepanekud, mille alusel otsustada, millistes projektides ja millise panusega Eesti osaleb.

5) **Uute teenusta väljaarendamise analüüs.** Pilootprojektina viiakse Kaitseministeeriumi juhtimisel läbi droonitõrje teenuse analüüs. Samuti hinnatakse Norra Kuningriigi eeskujul vastuvõtva riigi toetuse teenusena sisseostmise vajadust ja võimalust suuremahuliste liitlasvägede liigutamisel Balti tandril.

6) **Kaitsehangetega seonduva lobitegevuse reguleerimise vajaduse ja võimaluste analüüs.** Kaitseministeeriumi lähenemine, mille kohaselt peaksime võimalus riik-riigilt tehingute kõrväl soosima konkurentsi ja vabaturumudelit on muutnud Eesti asutused ja institutsioonid rahvusvahelise relvalobi sihtmärgiks. Eesti peaks hindama vajadust töötada välja oma relvalobi reeglistik.

Eeltoodu oli üldine ülevaade kaitsetööstuspoliitika uuendamisel arutelule tulevatest võimalikest teemadest. Palun teil anda jaanuaris 2020 tagasisidet kirjeldatud kavatsusele kaitsetööstuspoliitika uuendamiseks, mh tõstatamaks teemasid (nii võimalusi kui probleeme), mida siin kirjeldatud ei ole, aga mis teie hinnangul kaalumist või lahendamist vajaksid.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Meelis Oidsalu

Kaitseplaneerimise asekanlsler